

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี” ผู้ศึกษาได้รวบรวม แนวความคิด ทฤษฎี ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
 - 1.1 ความหมายของคุณภาพชีวิต (Quality of life)
 - 1.2 ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow)
 - 1.3 แนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา
 - 1.4 แนวคิดการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment)
2. ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด
 - 2.1 ความหมายของยาเสพติด
 - 2.2 ประเภทของยาเสพติด
 - 2.3 ผลของการใช้ยาบ้าเกิดโทษต่อผู้ใช้
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้กระทำผิด
 - 3.1 วัตถุประสงค์ในการลงโทษ
 - 3.2 แนวคิดชุมชนบำบัด (Therapeutic Community)
 - 3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม (Social Process Theory)
4. แนวทางการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง
 - 4.1 มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน
 - 4.2 กิจกรรมการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง
5. ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

ความหมายของคุณภาพชีวิต (Quality of life)

แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตเริ่มขึ้นในทศวรรษที่ 1970 ในประเทศทางตะวันตกโดยมองว่าการพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพไม่ควรพิจารณาในแง่เศรษฐกิจเพียงเท่านั้นแต่ควรพิจารณาด้านอื่น ๆ ร่วมด้วยทั้งด้านที่อยู่อาศัย สุขอนามัย ตลอดจน ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น

การนิยามคำว่า “คุณภาพชีวิต” จึงมีความแตกต่างกันตามการรับรู้ของบุคคลและสภาพสังคมนั้น ๆ ซึ่งเป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความที่เป็นสากลได้ อย่างไรก็ตามมีผู้ให้คำนิยามไว้ในหลายลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

Wegner (อ้างถึงใน อนุชาติ พวงสำลี และ อรทัย อาจอ่ำ, 2539, น. 58) ได้นิยามคุณภาพชีวิตออกเป็น 3 มิติ คือ ความสามารถในการรับรู้ การกระทำ และอาการต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 9 ประเด็นย่อย คือ ภารกิจประจำวัน การปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม การใช้สติปัญญา อารมณ์และความรู้สึก สถานภาพทางเศรษฐกิจ สุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดี ความพึงพอใจในชีวิต โรคภัยต่าง ๆ

ชามาร์ (1993, pp. 109-131 อ้างถึงใน เจษฎา ธรรมขันติพงษ์, 2544, น.15) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตว่า ความพึงพอใจที่เกิดมาจากการได้รับการตอบสนองความต้องการ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคที่เกี่ยวกับความสามารถของสังคมในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิก

องค์การยูเนสโก (1993, p. 89 อ้างถึงใน เจษฎา ธรรมขันติพงษ์, 2544, น. 15) ได้นิยามคำว่าคุณภาพชีวิตไว้ในชุดฝึกอบรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า หมายถึงระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่จะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

วันชัย ธนะวังน้อย และ ยงยุทธ พึ่งวงศ์ญาติ (2541, น. 10) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตหมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีในการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต เช่น อาหาร สุขภาพ รายได้ เป็นต้น การที่บุคคลจะมีชีวิตที่ดีได้จึงต้องได้รับการตอบสนองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ มีความพึงพอใจในการมีชีวิตอยู่ของตนเอง รวมทั้งความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) (2533, น. 7 อ้างถึงใน อนุชาติ พวงสำลี และ อรทัย อาจอ่ำ, 2539, น. 61) ได้แบ่งคุณภาพชีวิตออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. คุณภาพชีวิตระดับพื้นฐาน หรือระดับทฤษฎีมีกัตถะ ได้แก่ การสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เช่น มีอาชีพ มีความขยันและสุจริต มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่เหมาะสมไม่แออัด สามารถมีกำลังพอบำรุงเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่ด้วยความสุขและอบอุ่น ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ดี มีเวลาว่างเป็นของตนเอง และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สุขภาพดีและมีปัจจัยเครื่องรักษาส่งเสริมสุขภาพ

2. คุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการ หรือระดับสัมปรายิกัตถะ ได้แก่ มีการศึกษารู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป การมีวิจรรณญาณพิจารณาเหตุปัจจัย รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา มีจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม เชื่อมั่นในการทำความคิด ประพฤติดีงาม สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ และสุขภาพจิตดี มีความมั่นคงทางจิตใจ มองโลก และชีวิตตามความเป็นจริง

3. คุณภาพชีวิตระดับเอื้อโอกาส หรือระดับอุภยัตถะ ได้แก่ การมีความปลอดภัยทั้งกายและใจ เช่น ปราศจากโจรผู้ร้าย การอยู่ในสังคมที่มีสวัสดิการและสวัสดิภาพ การอยู่ในสังคมที่มีระเบียบมีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และกฎหมายที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม และมีธรรมชาติแวดล้อมที่เกื้อกูล รื่นรมย์ สวยงาม ไร้มลพิษ

สรุป คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สามารถปรับตัวได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ส่งผลให้มีชีวิตที่มีความสุขตามสมควรการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำ/ทัณฑสถานจึงเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษออกไปใช้ชีวิตในสังคมโดยการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้ต้องขังมีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ/อารมณ์และสติปัญญา

ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow)

อับบราฮัม เฮส มาสโลว์ (อ้างถึงใน วันชัย แหวนเพชร, 2543, น. 32) นักจิตวิทยาผู้มีชื่อเสียง กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการอยู่ 5 ระดับ โดยเริ่มจากความต้องการในระดับต่ำก่อนแล้วจึงมีความต้องการตามลำดับขั้นเรื่อย ๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการในการอยู่รอดและผลสำเร็จของชีวิต ดังนั้นมาสโลว์จึงได้จัดลำดับความต้องการของมนุษย์ไว้อย่างเป็นขั้นตอนเรียกว่า ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of human needs) 5 ชั้น คือ

1. ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ อากาศ อาหาร น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องแสวงหาเพื่อดำรงชีวิตต่อไปได้

2. ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security Needs) เป็นความต้องการลำดับต่อมาหลังจากความต้องการลำดับแรกได้รับการตอบสนองซึ่งเป็นความต้องการของมนุษย์ที่จะอยู่อย่างมั่นคงปลอดภัย อาทิ ความมั่นคงในการทำงาน การทำงาน ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นต้น

3. ความต้องการความผูกพันทางสังคม (Belonging and Social Needs) สะท้อนความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ ที่ต้องการเพื่อน ต้องการความรักจากเพื่อน ครอบครัว และการยอมรับจากสังคมว่าตนเป็นส่วนหนึ่ง

4. ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem and Self Respect Needs) ได้แก่ ความต้องการได้รับการยกย่อง เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น มีชื่อเสียง เกียรติยศ

5. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการในระดับสูงสุดของมนุษย์ซึ่งเป็นความต้องการที่จะให้เกิดความสำเร็จในทุกด้านของบุคคลโดยพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องตามที่ตนเองคาดหวังเอาไว้

สรุป ความต้องการในขั้นแรกเป็นความต้องการเพื่อสนองตอบความต้องการทางด้านร่างกาย คือ ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ส่วนความต้องการในลำดับขั้นต่อ ๆ เป็นความต้องการทางด้านจิตใจ เช่น ความรัก ความมั่นคง และด้านสังคม เช่น การได้รับการยอมรับ ชื่อเสียง เป็นต้น ทั้งนี้การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังจึงสามารถสนองตอบต่อความต้องการทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ และสังคมประกอบกัน

แนวความคิดพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

พระธรรมปิฎก (2536, น. 37-44) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือเป็นการพัฒนามนุษย์อย่างบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ คือ

1. ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน โดยการใช้ “วินัย” เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์เพื่อฝึกให้เกิดพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์

2. สมภาติ เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านจิต หรือระดับจิตใจ เป็นการพัฒนาจิตในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความมีสติ สมภาติ และในด้านความสุข เช่น ความรู้สึกพอใจ ความเบิกบานใจ เป็นต้น

3. ปัญญา เป็นเรื่องของการพัฒนาในด้านความรู้ ความมีเหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง มีความคิดต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ โดยเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต

กระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมภาติ และปัญญา ทั้ง 3 ประการ จะมีความประสานเชื่อมโยงซึ่งกันและกันถ้าอย่างใดอย่างหนึ่งบกพร่องไปจะส่งผลให้กระบวนการพัฒนานั้น ๆ ไม่ได้ผลที่ดี เช่น ในการฝึกและพัฒนาผู้ต้องขังทั้งในเรื่องการฝึกให้มีระเบียบวินัย การพัฒนาอาชีพและการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ถ้าจิตใจของผู้ฝึกไม่มีความสุขจะส่งผลให้เกิดการฝืนใจทำเพื่อให้ผ่านพ้นไปวัน ๆ แต่ถ้าผู้รับการฝึกมีความพึงพอใจ มีความสุขในการกระทำพฤติกรรมโดยเฉพาะหากมองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความค่า เป็นประโยชน์แก่ตนเองและคนที่เขารักจะยิ่งเป็นการเพิ่มความมั่นใจ และมีความสุขมากในการทำสิ่งต่าง ๆ ยิ่งขึ้น

แนวคิดการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment)

การสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ถือเป็นแนวคิดที่มุ่งการพัฒนาคุณภาพของบุคคลกลุ่ม หรือชุมชนให้สามารถจัดการกับปัญหาให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการได้อย่างเหมาะสมโดยการตั้งศักยภาพหรือพลังที่มีอยู่ในตนเองและกลุ่มออกมาใช้ ทั้งนี้แนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตนเองนี้ เป็นกระบวนการที่นำมาใช้ในด้านต่างมากมาย อาทิ ในด้านการพัฒนาบุคคล การพัฒนาชุมชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิต เป็นต้น (ธัญญิตา พุ่มอิม, 2546, น. 26)

กระบวนการของการสร้างพลังอำนาจในตัวเอง ต้องเริ่มที่การสร้างความรู้สึกของการมีพลังอำนาจในตัวบุคคล (Sense of personal power) (พิมพีร่าไพ สุณฑรรชุน, 2549, น. 41) ดังนี้

1. การเพิ่มความสามารถในตัวบุคคล โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้บุคคลสามารถพัฒนาจิตใจให้มีความมุ่งมั่นที่จะให้สามารถเริ่มทำกิจกรรมใหม่ ๆ

2. พัฒนาความสำนึกในเรื่องกลุ่ม โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มให้บุคคลที่ขาดพลังอำนาจในตัวเองมีจุดมุ่งหมาย หรือมีจิตสำนึกร่วมกันในการเปลี่ยนทัศนคติ และช่วยเหลือกันและกัน

3. ลดการตำหนิตัวเอง โดยการเปลี่ยนจากการมองเฉพาะปัญหาของตนเอง หรือหมกมุ่นกับตนเอง มาเป็นการนำปัญหามาร่วมปรึกษาและแก้ไขกันในกลุ่ม ซึ่งวิธีนี้จะทำให้บุคคลที่มีปัญหา มีความรู้สึกในทางบวกมากขึ้น

4. บุคคลรับภาระความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพื่อให้บุคคลรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมและมีความเชื่อมั่นในพลังอำนาจของตนเองที่จะสามารถแก้ปัญหา หรือปรับเปลี่ยนสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด

ความหมายของยาเสพติด

องค์การอนามัยโลก (WHO) (สุพัฒน์ วีระเวชเจริญชัย, 2532, น. 39 อ้างถึงใน กาญจนา ภูยาธร, 2541, น. 25) ได้นิยามของยาเสพติดให้โทษว่าเป็น สารหรือยาที่รับเข้าสู่ร่างกายจะโดยการรับประทาน ฉีด สูบ หรือดมติดต่อกันชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วทำให้มีผลต่อร่างกายและจิตใจของผู้ได้รับในลักษณะ ดังนี้

1. มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะขวนขวายหามาเสพให้ได้ไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ
2. มีความโน้มเอียงที่จะต้องเพิ่มปริมาณยาหรือสารนั้นมากขึ้นเรื่อย ๆ
3. เมื่อหยุดใช้ยาหรือสารนั้นจะเกิดอาการของการอดหรือเลิกยา
4. ผู้ที่ใช้ยาหรือสารนั้นเป็นเวลานานจะทำให้เกิดผลร้ายต่อสุขภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

5. ติดทั้งทางกายและจิตใจ

ประเภทของยาเสพติด

สุพัฒน์ วีระเวชเจริญชัย (2532, น. 60-61 อ้างถึงใน กาญจนา ภูยาธร, 2541, น. 25-26) โดยแบ่งตามลักษณะการออกฤทธิ์ของยาเสพติดที่มีต่อระบบจิตและประสาทของร่างกาย คือ

1. สิ่งออกฤทธิ์กดประสาท ได้แก่ ผีนมอร์ฟีน เฮโรอีน เซโคนัล บาร์บิทูเรต โบรไมด์ พาราดีไฮด์ และเมธาโดน เป็นต้น ยาเสพติดเหล่านี้จะกดประสาทส่วนกลางหรือสมองทำให้ประสาทส่วนนี้มันง่วงซึมและหมดแรง นอกจากนี้ยังกดศูนย์ประสาทการหายใจทำให้หายใจช้าลงจนถึงขั้นหยุดหายใจได้

2. สิ่งออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท ได้แก่ ไบโครบรอม โคลเคอีน แอมเฟตามีน เป็นต้น ยาเสพติดเหล่านี้จะกระตุ้นประสาทส่วนกลางหรือสมอง ทำให้ประสาทตื่นตัวและกระวนกระวายไม่ง่วงนอนแต่เมื่อหมดฤทธิ์ยาแล้วจะหมดแรง เพราะร่างกายไม่ได้รับการพักผ่อนและอาจเกิดอาการตัวสั่น ตึงเครียดถึงกับหมดสติจนถึงขั้นเสียชีวิต

3. สิ่งออกฤทธิ์หลอนจิตประสาท ได้แก่ กัญชา แอล.เอส.ดี ดี.เอ็ม.ที เอส.ที.พี. เป็นต้น ยาเสพติดเหล่านี้จะทำให้เกิดประสาทหลอน เห็นภาพผิดไปจากปกติ รสสัมผัสเปลี่ยนแปลงรวมทั้งอายตนะทั้งห้าของร่างกายแปรปรวน มีปฏิกิริยาผิดไปจากความจริงทั้งหมด

4. สิ่งออกฤทธิ์ผสมผสานกัน ได้แก่ กัญชา ถ้าเสพจำนวนน้อยจะกดประสาทอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ต่อเมื่อเสพเพิ่มเข้าไปมากจะกลายเป็นพิษหลอนประสาท

ผลของการใช้ยาบ้าเกิดโทษต่อผู้ใช้ (สถาบันพัฒนาข้าราชการกรมราชทัณฑ์, 2544 อ้างถึงใน จิรา สง่าพันธ์, 2549, น. 15)

1. โทษเฉียบพลัน คือ โทษที่มีผลเกิดขึ้นทันทีทันใดซึ่งอาจจะมีอาการให้เห็น ได้แก่ เวียนศีรษะ นอนไม่หลับ ตัวสั่น ตกใจง่าย ช่างพูด ประสาทตึงเครียด โกรธง่าย อ่อนเพลีย เป็นไข้ จิตใจสับสน บางครั้งมีอาการมึนงง บางครั้งกระวนกระวาย คลุ้มคลั่ง ประสาทหลอน ส่วนอาการที่เกี่ยวข้องกับการไหลเวียนของโลหิตที่ปรากฏให้เห็นได้แก่ ปวดศีรษะ หนาวสั่น หน้าซีด หรือหน้าแดง หัวใจเต้นแรง ความดันโลหิตสูงหรือต่ำ เหงื่อออกมาก มีการรับรู้เรื่องอาหารผิดไป เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเดิน และปวดท้องอย่างรุนแรง หากอาการรุนแรงมากก่อนอาการชัก หมดสติ และเสียชีวิต

2. โทษจากการใช้เป็นระยะเวลานาน การใช้ยาบ้าติดกันจะทำให้สมองและร่างกายถูกกระตุ้นอยู่เสมอโดยไม่ได้รับการพักผ่อน ร่างกายจะต้องถูกฝืนให้ทำงานหนักอยู่ตลอดเวลาในที่สุดก็จะทำให้สุขภาพร่างกายทรุดโทรมลงทั้งร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ เช่นเดียวกับการเกิดโทษเฉียบพลัน และทำให้ร่างกายติดเชื้อง่าย โรคที่พบได้บ่อย ๆ ได้แก่ โรคตับอักเสบ

ไตไม่ทำงาน โรคเกี่ยวกับปอด เป็นต้น นอกจากนี้การใช้จ่ายเป็นเวลานานจะทำให้เกิดอาการ
ประสาทหลอนถึงกับเป็นอันตรายแก่ชีวิตได้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้กระทำผิด

วัตถุประสงค์ในการลงโทษ

วัตถุประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำผิดมีความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นลำดับจากในอดีต
จากที่วัตถุประสงค์การลงโทษมีความรุนแรงโดยมุ่งหวังที่จะแก้แค้นทดแทนให้สาสมต่อความผิด ที่
ได้กระทำไว้รวมทั้งการเน้นการควบคุมเพื่อแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคมไม่ให้สร้างความ
เดือดร้อน ให้แก่สังคมได้อีก แต่พบว่าภายหลังพันโทษผู้กระทำผิดเหล่านี้ย่อมต้องกลับมาใช้ชีวิต
ร่วมกับคนในสังคมการลงโทษโดยการแก้แค้นหรือการคุมขังนั้นจึงเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ
เท่านั้น ปัจจุบันวัตถุประสงค์ในการลงโทษจึงเน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดควบคู่ไปกับ
การควบคุมเพื่อให้ผู้กระทำผิดเหล่านี้ได้รับการแก้ไขปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเสียให้เป็น
บุคคลที่สังคมพึงปรารถนา ไม่กระทำผิดซ้ำและสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมอีกคร้ง
วัตถุประสงค์ ในการลงโทษผู้กระทำผิดแบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้ (นัทธี จิตสว่าง, ม.ป.ป.,
น. 23)

1. การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retribution)
2. การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence)
3. การลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำผิด (Incapacitation)
4. การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation)

1. การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retribution)
การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน เป็นรูปแบบการลงโทษที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ
โดยยึดหลัก ตาต่อตา ฟันต่อฟัน (An eye for an eye, a tooth for tooth) คือ ผู้กระทำผิดได้ก่อ
อาชญากรรมในลักษณะใดหรือมีความรุนแรงเพียงใด การลงโทษผู้กระทำผิดควรมีลักษณะหรือ
ความรุนแรงเท่า ๆ กับที่ผู้กระทำผิดได้ทำลงไป การลงโทษในลักษณะนี้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม
แก่ผู้เสียหายมีวัตถุประสงค์ป้องกันมิให้ผู้เสียหายแก้แค้นต่อผู้กระทำผิดโดยตรงซึ่งจะส่งผลให้
สังคมเกิดความวุ่นวาย แก้แค้นกันไม่จบสิ้น ด้วยเหตุนี้รัฐจึงต้องเข้ามาจัดการในเรื่องการพิจารณา
คดีและการลงโทษผู้กระทำผิด เพื่อรักษาความสงบสุขให้แก่ชุมชนและสังคม

2. การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence)

แนวคิดการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง เป็นผลมาจากแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยา ดั้งเดิม (Classical School) ที่มีความเชื่อว่าการกระทำผิดเกิดขึ้นจากคนไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย หรือการบังคับใช้กฎหมายมีความอ่อนแอ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีเหตุผลและมีเจตจำนงอิสระ (Free Will) ที่เลือกได้ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไรใด มนุษย์จะเลือกทำในสิ่งที่ทำให้ตนได้รับประโยชน์ และพอใจแต่จะไม่เลือกทำในสิ่งที่ทำให้ตนเองเกิดความทุกข์หรือเจ็บปวด ดังนั้นการกระทำผิดของมนุษย์จึงเกิดจากการเลือกของมนุษย์เพราะเห็นว่าเกิดประโยชน์ การลงโทษจึงควรมีขึ้นเพื่อป้องกันการกระทำ ความผิดโดยให้ผู้กระทำผิดรู้สึกว่าการกระทำทำความผิดก่อให้เกิด ความทุกข์และความเจ็บปวดแก่ตน จนหลีกเลี่ยงที่จะกระทำความผิด (นพธิ จิตสว่าง, ม.ป.ป., น. 23)

การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งมุ่งประโยชน์สองประการ คือ ประการแรกเป็นการข่มขู่ผู้ที่ กระทำความผิดไม่ให้กระทำความผิดขึ้นอีกเป็นครั้งที่สองเพราะหากฝ่าฝืนโทษจะรุนแรงขึ้น ประการที่สองเพื่อมิให้บุคคลเอาเยี่ยงอย่างเนื่องจากจะถูกลงโทษ ในแบบเดียวกันการประหาร ชีวิต นอกจากมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนแล้วยังมีผลในการข่มขู่ยับยั้ง เช่นกัน

3. การลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำผิด (Incapacitation)

แนวความคิดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกระทำความผิดซ้ำ การลงโทษตามทฤษฎีนี้คล้ายกับทฤษฎีข่มขู่ยับยั้งและทฤษฎีแก้ไขฟื้นฟู เนื่องจากมี จุดมุ่งหมายมิให้ผู้กระทำผิดซ้ำ แต่ทฤษฎีข่มขู่ยับยั้งมีวัตถุประสงค์ให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัว ไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีก ส่วนทฤษฎีแก้ไขฟื้นฟูมีวัตถุประสงค์ให้ผู้กระทำความผิดไม่กระทำความผิดขึ้นอีกครั้งโดยความสมัครใจ หรือเกิดจากความคิดไตร่ตรองของตนเองสำหรับการลงโทษเพื่อตัด โอกาสการกระทำ ผิดมีทั้งวิธีการลงโทษเพื่อตัดโอกาสในการกระทำผิดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือ การจำคุกในส่วนของโทษประหารชีวิตเป็นการตัดโอกาสที่จะกลับมากระทำผิดตลอดไป

4. การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation)

วัตถุประสงค์การลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เป็นแนวคิดที่เกิดจากสำนัก ปฏิสฐานนิยม (Positive School) เชื่อว่าการประกอบอาชญากรรมเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ เป็น ตัวกำหนด ทั้งปัจจัยทางชีววิทยา จิตวิทยา และสภาพแวดล้อมทางสังคมไม่ใช่จากตัวผู้กระทำผิด เพียงอย่างเดียว ดังนั้นการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูจึงมีความแตกต่างกันไปตามสาเหตุของ

การกระทำผิดและตามความเหมาะสมของบุคคลและสังคม โดยมีผ่านกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา การอบรมทางศาสนา เป็นต้น

เอมอร์ เสียงใหญ่ (2541, น. 21-22) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์การลงโทษผู้กระทำผิดตามแนวคิดนักอาชญาวิทยาไว้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนหรือชดเชยความผิด (Punishment as a revenge, attribution or retaliation) เป็นวัตถุประสงค์ที่ใช้ลงโทษผู้กระทำผิดในลักษณะการลงโทษแบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน เพื่อให้สาสมต่อความผิดที่ผู้กระทำผิดได้กระทำขึ้น

2. การลงโทษเพื่อการยับยั้งหรือป้องกัน (Punishment as a deterrence or restraint or prevention) เป็นแนวคิดของนักอาชญาวิทยาสำนักคลาสสิก โดยมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อให้ผู้ที่กระทำผิดเกรงกลัวเข็ดหลาบและไม่กล้ากระทำผิดขึ้นอีก รวมทั้งเพื่อเป็นการเตือนหรือยับยั้งมิให้บุคคลอื่น ๆ กล้าที่จะกระทำผิดเพราะกลัวจะถูกลงโทษเช่นเดียวกัน

3. การลงโทษเพื่อเป็นการคุ้มครองทางสังคม (Punishment as a protection of society) เป็นการนำวิธีการจำคุกมาใช้เพื่อเป็นการป้องกันสังคม คือ นักโทษที่ถูกจำคุกอยู่ย่อมไม่สามารถที่จะออกไปก่ออาชญากรรม และสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งระหว่างที่ถูกจำคุก

4. การลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Punishment as a means of reformation or rehabilitation) เป็นการลงโทษผู้กระทำผิดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดโดยวิธีการแก้ไขตามหลักอาชญาวิทยาสมัยใหม่ เช่น การอบรมศีลธรรม การให้การศึกษา การฝึกวิชาชีพ เป็นต้น

สรุป วัตถุประสงค์ในการลงโทษทั้ง 4 ประการยังคงมีการใช้ในลักษณะผสมผสานซึ่งขึ้นอยู่กับความรุนแรงในการกระทำผิด โดยการลงโทษที่มีความรุนแรงสูงสุด คือ การประหารชีวิตที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การลงโทษในเรื่องการแก้แค้นทดแทน การข่มขู่ยับยั้งและการตัดโอกาสการกระทำผิด ในปัจจุบันวัตถุประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำผิดเน้นที่การแก้ไขฟื้นฟู และการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง เพื่อภายหลังพ้นโทษผู้กระทำผิดสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข และไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

ทั้งนี้ในการถูกควบคุม หรือการถูกจองจำในเรือนจำทำให้ผู้ต้องขังถูกจำกัดทั้งสิทธิและเสรีภาพ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบที่เคร่งครัดของเรือนจำโดยไม่มีสิทธิในการปฏิเสธภายใต้สภาพแวดล้อมใหม่ที่ไม่คุ้นเคยจากสังคมที่เคยอยู่ ทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกเกิดผลกระทบต่าง ๆ ต่อตัวผู้ถูกจองจำอย่างมาก ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม นอกจากนี้พบว่า

การถูกจำกัดในด้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดความกดดัน จนทำให้เกิดความเจ็บปวดทั้งด้านร่างกายและจิตใจมี 5 ประการ ดังนี้ (ประดับดวง ดุลยปฏิณ ศรีสวัสดิ์, 2548, น. 44-48)

1. การถูกจำกัดด้านเสรีภาพ

สิ่งที่ผู้ต้องขังต้องประสบประการแรก คือ การสูญเสียอิสรภาพ เพราะเมื่อถูกส่งเข้าเรือนจำแล้ว หมายความว่า เขาจะถูกจำกัดอยู่ในเรือนจำไม่สามารถที่จะไหนได้ อีกทั้งการถูกจองจำในเรือนจำ หมายถึง การถูกตัดขาดจากครอบครัวและญาติมิตรอีกด้วย โดยการแยกจากกันมิใช่การแยกจากกันธรรมดาแต่เกิดจากการที่เขาทำผิดกฎหมาย ด้วยเหตุนี้เองสิ่งที่ทำให้เกิดความเจ็บปวดมากที่สุด คือ ความจริงที่ว่า การถูกจองจำเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการถูกปฏิเสธจากสังคม และถูกตีตราว่าเป็นนักโทษ โดยการที่ผู้ต้องขังจะต้องตัดผมสั้น แต่งชุดนักโทษมีหมายเลข ประจำตัวจะทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าเขาสูญเสียสถานภาพของสมาชิกทางสังคมและสถานภาพของคนธรรมดาไป สภาพดังกล่าวจึงส่งผลให้ผู้ต้องขังได้รับความกดดันอย่างมาก

2. การถูกจำกัดด้านเครื่องอุปโภค บริโภค และบริการ

ในเรือนจำผู้ต้องขังจะได้รับการตอบสนองของความต้องการในขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น โดยคนทั่วไปอาจมองว่าพวกเขาได้เปรียบคนจนที่อยู่ในสังคมภายนอกแต่การถูกจองจำในเรือนจำแสดงให้เห็นว่าเขาถูกจำกัดสิทธิในการที่จะเลือก อาทิ พวกเขาไม่มีสิทธิที่จะดื่มสุรา ไม่มีที่พักผ่อนที่เป็นส่วนตัว หรือแม้แต่ว่าเวลาที่จะเป็นตัวของตัวเอง เหมือนที่เคยมีเมื่อก่อนนอกเรือนจำ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เขามองตนเองว่าเป็นผู้สูญเสีย โดยเฉพาะการสูญเสียสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ในขณะที่สิ่งที่มีอยู่ในตัว คือ แรงงาน กลับถูกรัฐนำไปใช้ภายใต้ชื่อที่เรียกว่า “การฟื้นฟูแก้ไขผิดอาชัพ”

3. การถูกจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศ

การที่ผู้ต้องขังต้องถูกจองจำ และถูกจำกัดอิสรภาพในเรือนจำ แสดงให้เห็นว่าพวกเขาต้องถูกตัดขาดจากเพศตรงข้าม ตัดขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ ทำให้ผู้ต้องขังเกิดความกดดันซึ่งมิได้หมายถึงการขาดการตอบสนองทางด้านเพศเท่านั้น แต่เป็นทางด้านจิตใจที่ต้องเกิดจากการที่ต้องอยู่ร่วมกับเพศเดียวกันตลอดเวลาจนทำให้พวกเขาารู้สึกว่ากำลังจะสูญเสียความเป็นชาย ทั้งการถูกยั่ววนให้หันเหไปไปสู่ความสัมพันธ์แบบรักร่วมเพศ หรือการถูกข่มขืนโดยผู้ชายด้วยกัน

4. การถูกจำกัดด้านอิสรภาพ

ผู้ต้องขังได้รับความกดดันจากการถูกจำกัดอิสรภาพเพราะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์และคำสั่งของเจ้าพนักงานอยู่ตลอดเวลา ทั้ง ตระวจจดหมาย กำหนดให้กินเป็นเวลา นอนเป็นเวลา เป็นต้น แต่สิ่งที่ทำให้พวกเขาเกิดความกดดัน คือ ความไม่มีเหตุผลของกฎระเบียบต่าง ๆ ในบาง

เรื่องไม่สามารถหาคำตอบได้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และมักจะได้คำตอบที่ว่า “มันเป็นกฎของ เรือนจำอยู่เสมอ” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้พวกเขาารู้สึกสิ้นหวัง อ่อนแอ และช่วยตัวเองไม่ได้

5. การถูกจำกัดด้านความปลอดภัย

การที่ผู้ต้องขังต้องอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังอื่น ๆ ที่ล้วนมีประวัติอาชญากรร้ายทั้งสิ้น จึงทำให้เกิดความวิตกว่าจะถูกทำร้าย ถูกข่มขู่ และถูกกดดันแก้งจากพวกเจ้าถิ่น หรือคนเก่าซึ่งทำให้พวกเขาต้องเลือกว่าจะอยู่ในฐานะผู้แข็งแรงหรืออ่อนแอสถานการณ์ในเรือนจำจึงเต็มไปด้วยบรรยากาศของการแข่งขันกันเป็นเจ้าของเรือนจำ

สรุป ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นใน 5 ด้านนั้นเป็นความเจ็บปวดทั้งต่อร่างกาย และจิตใจของผู้ต้องขังโดยเฉพาะความรู้สึกกดดันที่จะทำให้เกิดความรู้สึกวิตกกังวล เบื่อหน่าย หรือเกิดความเครียด ซึ่งจะส่งผลให้พวกเขามีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปและจะเป็นปัญหาในการปรับตัวคืนสู่สังคมภายหลังพ้นโทษ ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไข ฟันฟูที่เหมาะสมอาจทำให้กลับไปกระทำผิดซ้ำ

แนวคิดชุมชนบำบัด (Therapeutic Community)

ชุมชนบำบัด (Therapeutic Community) หรือ T.C เป็นการบำบัดรักษาฟันฟูผู้ติดยาเสพติดในชุมชนบำบัด ซึ่งเป็นชุมชนของผู้ติดยาเสพติดเข้ามาอยู่ร่วมกันในลักษณะครอบครัวเดียวกัน โดยมีกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตร่วมกันที่สมาชิกร่วมกันกำหนดไว้ซึ่งสมาชิกจะปกครองดูแลกันเอง ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพภายใต้ระเบียบเท่าเทียมกัน สร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติให้สมาชิกมีความผูกพันรักใคร่กัน ขจัดความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว ทำให้มีความรู้สึกอบอุ่น มีที่พึ่งทางใจเพื่อพัฒนาให้ผู้เสพยาเสพติดเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพอารมณ์ ทัศนคติ และพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสังคมได้ตามปกติ

การบำบัดรักษาและฟันฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรูปแบบชุมชนบำบัดในประเทศไทย เป็นเรื่องที่ยังใหม่ โดยภาครัฐได้เริ่มต้นที่โรงพยาบาลธัญญารักษ์ สังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเริ่มดำเนินงานตั้งแต่ พ.ศ. 2528 โดยการสนับสนุนด้านทุนการอบรมบุคลากรจากมูลนิธิยูนิสเวด ประเทศสวีเดน เมื่อโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิยูนิสเวดได้สิ้นสุดลงในสิ้นปี พ.ศ. 2532 การดำเนินงานการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ในรูปแบบชุมชนบำบัดของศูนย์ชุมชนบำบัด โรงพยาบาลธัญญารักษ์ ยังคงดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน

สำหรับภาคเอกชนหน่วยงานที่ได้มีการประสานงานกับกรมราชทัณฑ์ คือ ศูนย์ฟื้นฟูชีวิตผู้ติดยาเสพติด คอมมูนิต้า อินคอนโทร (Comunita Incontro) โดยการดำเนินงานเหมือนกับศูนย์ชุมชนบำบัดในประเทศอิตาลี แต่วิธีการดำเนินงานจะผสมผสานเข้ากับสังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย ไม่มีการดำเนินงานในรูปแบบทางทฤษฎี ไม่มีข้อกำหนดของการทำกิจกรรมที่ตายตัว และภายในศูนย์จะดำเนินการตามสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปเป็นประจำวัน

การใช้ชุมชนบำบัดในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดให้โทษในทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี มีวิธีการดำเนินการงาน (ชุมพล พลายนันท์, 2549, น. 23) ดังนี้

เมื่อผู้ต้องขังได้รับการจำแนกด้วยวิธีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังไปคุมขังยังแดนต่าง ๆ เจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการชุมชนบำบัดจะดำเนินการคัดเลือกผู้ต้องขังเข้าเป็นสมาชิกชุมชนบำบัดที่มีคุณสมบัติ คือ

1. เป็นผู้ต้องขังติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ
2. ต้องโทษครั้งแรก
3. อายุไม่เกิน 25 ปี
4. อ่านออกเขียนได้
5. ไม่ป่วยเป็นโรคจิต ประสาท หรือโรคติดต่ออันน่ารังเกียจแก่ผู้อื่น

ขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพในรูปแบบชุมชนบำบัด

หลังจากมีผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติดได้ผ่านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังและคัดเลือกเข้าชุมชนบำบัดจะต้องผ่านการถอนพิษยา ด้วยวิธีการหักดิบเสียก่อน ระยะเวลาในการบำบัดรักษาใช้เวลา 1 ปี 6 เดือนถึง 2 ปี โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1. ระยะจูงใจเข้าชุมชนบำบัด เป็นการกระตุ้นให้ผู้ต้องขังติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัด รักษาด้วยวิธีชุมชนบำบัด พร้อมทั้งแนะนำ ให้ความรู้ และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบำบัด เพื่อลดความวิตกกังวล เสริมสร้างความมั่นใจ ให้มีความพร้อมก่อนเข้ารับการบำบัดรักษาให้ครบทุกขั้นตอน

2. ระยะบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ เป็นขั้นตอนที่สมาชิกจะได้รับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูสภาพจิตใจ และร่างกาย ระยะนี้ใช้เวลา 1 ปี ถึง 1 ปี 6 เดือน โดยผ่านการบำบัดรักษาด้วยการทำกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ อาทิ ดนตรีบำบัด ศาสนาบำบัด อาชีวะบำบัด เช่น การฝึกงานฝีมือต่าง ๆ การฝึกอาชีพระยะสั้น เป็นต้น

3. ระยะฝึกกลับสู่สังคม ใช้เวลา 3 เดือนก่อนสมาชิกจะพ้นโทษ โดยเจ้าหน้าที่จะให้คำแนะนำ ปรึกษา ร่วมวางแผนดำเนินชีวิตให้แก่สมาชิก และเรื่องการปรับตัวเข้ากับครอบครัวและ

สังคมภายนอกด้วย ตลอดจนจัดกิจกรรมครอบครัวบำบัด เพื่อประสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ต้องขัง และครอบครัวให้ร่วมกันดูแลไม่ให้ผู้ต้องขังกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

สรุป การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในรูปแบบชุมชนบำบัดของผู้ต้องขังเป็นวิธีการที่ให้กลุ่มผู้เสพยาเสพติดให้มาอยู่รวมกันในรูปแบบครอบครัวโดยให้สมาชิกในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน สร้างความรัก ความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งการร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาจากประสบการณ์ในอดีตร่วมกัน ช่วยแนะนำ ตักเตือน ช่วยเหลือกันในหมู่สมาชิกผู้ติดยาเสพติดให้สามารถฝึกฝนตนเองให้มีความเชื่อมั่นเข้มแข็ง มีความรับผิดชอบ ต่อตนเองครอบครัว และสังคม เพื่อเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงความคิด ทศนคติ และพัฒนาตนเอง ทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ ให้ผู้ต้องขังสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขโดยไม่กลับมากระทำผิดซ้ำอีก

ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม (Social Process Theory)

ทฤษฎีกระบวนการทางสังคมเชื่อว่าคนไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติ ชนชาติ หรือเพศใดต่างมีศักยภาพเป็นอาชญากรได้ทั้งสิ้น คนจนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจสูงได้รับการดูแล การศึกษาน้อย และมีครอบครัวที่แตกสลายจึงมีโอกาสหรือความสามารถในการประกอบอาชญากรรมสูง ในขณะที่ชนชั้นกลางที่สังคมที่มีสังคมดีกว่า ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ครอบครัวอบอุ่น มีเพื่อนที่ดี เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม จึงมีโอกาสหรือความสามารถในการกระทำผิดน้อยกว่าแต่อย่างไรก็ตามเชื่อว่ากลุ่มชนชั้นกลางจะไม่มีอาการกระทำผิดเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใด เพราะหากได้รับการขัดเกลาไปในทางที่ดีแล้ว บุคคลจะมีโอกาสหรือศักยภาพในการกระทำผิดน้อยลงด้วย (ณภัศร บุญเพ็ง, 2549, น. 41-42)

ดังนั้น ทฤษฎีกระบวนการทางสังคมเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงสาเหตุของพฤติกรรม อาชญากรของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลว่ามีกระบวนการอย่างไรที่ส่งผลให้เขากลายเป็นอาชญากร หรือมีพฤติกรรมอาชญากร (Criminal Behavior) โดยเป็นทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม ที่เป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรม มีดังนี้

1. ทฤษฎีขัดเกลาทางสังคม (Socialization Theory)
2. ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory)

1. ทฤษฎีขีดเกลทาทางสังคม (Socialization Theory)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน และสังคมโดยในการอยู่ร่วมกันนั้นมนุษย์ต้องมีกฎ กติกา ตลอดจนวัฒนธรรมแบบแผนในการดำเนินชีวิตของตนซึ่งจะแตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันตามการถ่ายทอด อบรม สั่งสอน และการเรียนรู้ การขีดเกลทาทางสังคม (Socialization) จึงเป็นกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มถ่ายทอดหรือสั่งสอนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ให้สมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และนำเอาระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ ค่านิยมต่าง ๆ ที่กลุ่มหรือสังคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มหรือสังคม

การขีดเกลทาทางสังคมมีบทบาทต่อบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย แต่อัตราในการเรียนรู้ใน แต่ละช่วงอายุจะไม่เท่ากัน ยิ่งบุคคลมีอายุมากขึ้นและใช้ชีวิตในกลุ่มเดิมการเรียนรู้จะยิ่งน้อยลงในส่วนของการที่มิบทบาทในการขีดเกลทาทางสังคม (จิรา สง่าพันธ์, 2549, น. 63) ดังนี้

1.1 ครอบครัว มีบทบาทในการขีดเกลทาทางสังคมของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อมในทางตรง ได้แก่ การอบรมสั่งสอนด้วยวาจา เพื่อให้รู้ว่าการกระทำสิ่งใดถูกต้องเหมาะสมซึ่งอาจทำอย่างเข้มงวดกวดขันหรือให้เสรีภาพแก่โดยจะคอยเป็นผู้ให้คำแนะนำเท่านั้นในทางอ้อม ได้แก่ พฤติกรรมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวซึ่งแสดงออกมาในสถานการณ์ต่าง ๆ แนวทางในการ จัดการกับปัญหา รูปแบบการดำเนินชีวิต เป็นต้น ครอบครัวจึงถือเป็นสถาบันแรกทางสังคมที่มีหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ รวมทั้งกล่อมเกลทาพฤติกรรมแก่สมาชิกในครอบครัวให้เป็นไปตามบทบาท และบรรทัดฐานของสังคม

1.2 กลุ่มเพื่อนประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกันซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการขีดเกลทาทางสังคมในทางอ้อมของบุคคล กล่าวคือ มีผลในการช่วยถ่ายทอดคุณค่า และระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับ หากกลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเหล่านี้ เช่น ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ เป็นต้น ในทางตรงข้ามกลุ่มเพื่อนอาจเป็นแรงที่ผลักดันให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ผิดไปจากบรรทัดฐานทางสังคมได้เช่นกัน เช่น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การเสพยาเสพติด เป็นต้น

1.3 โรงเรียน เป็นสถานการศึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อของบุคคล กล่าวคือ การศึกษาช่วยพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีคุณค่าทางบวกต่อสังคม โดยเฉพาะในปัจจุบันโรงเรียนมีความใกล้ชิดกับบุคคลมากขึ้น เนื่องจากช่วงระยะเวลาในการให้การศึกษาแก่บุคคลยาวนานมากขึ้นกว่าเดิม คือ เด็กเริ่มเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุ 2-3 ขวบจนถึง

ระดับอุดมศึกษา โรงเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขัดเกลาบุคคลให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมตามความคาดหวังของสังคม

1.4 กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลผ่านพ้นการศึกษาจากโรงเรียนต้องเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองต่อไป และจะต้องพบหรืออยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานตามแต่ละอาชีพของตน รวมทั้งต้องเรียนรู้ถึงพฤติกรรม ค่านิยม ทักษะคติของกลุ่มหากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้น ซึ่งความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นเวลานาน อาจทำให้พฤติกรรม ทักษะคติ และความต้องการของชีวิตแตกต่างกันไปจากที่เคยได้รับการขัดเกลา อบรมมาในตั้งแต่ในระยะต้นของชีวิตได้

1.5 สื่อมวลชน ถือว่ามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของบุคคลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสังคมที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สื่อมวลชนเป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมีคุณค่าและมีโทษด้วยสื่อมวลชนจึงเป็นแหล่งที่ให้สาระและข่าวสารเพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีวิต การตัดสินใจ และการคาดหวังต่อชีวิตของบุคคล

1.6 ศาสนา มีหน้าที่หลัก 2 ประการ คือ หน้าที่ต่อบุคคลและหน้าที่ต่อสังคม ศาสนาสอนองความต้องการส่วนตัวของบุคคล ในด้านการอยากรู้ อยากเห็น การแสวงหาสิ่งที่เป็นสาระในชีวิต หน้าที่ทางสังคม ศาสนามีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้ เพื่อสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม และช่วยให้บุคคลมีอุดมคติ ในการดำเนินชีวิต

สรุป การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งในชุมชนและสังคมได้อย่างสอดคล้องกับบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวังไว้ โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ทั้ง เริ่มตั้งแต่ครอบครัวที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และศาสนา ซึ่งการขัดเกลาสังคมจะส่งผลให้คนมีพฤติกรรม ทักษะคติ ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมทั้งด้านบวกและด้านลบได้

2. ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory)

เทรวิส เฮร์สไซ (อ้างถึงใน ฌักส์สร บุญเพ็ง, 2549, น. 45) เชื่อว่าบุคคลทุกคนมีศักยภาพในการละเมิดกฎหมาย แต่การที่บุคคลสามารถควบคุมตนเองได้เพราะเกิดความกลัวว่าพฤติกรรมละเมิดกฎหมายจะทำลายความสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน ถ้าคนเราขาดความผูกพันทางสังคมไม่สนใจใคร คนจะเกิดอิสระในการกระทำผิด

องค์ประกอบของความผูกพันทางสังคม ได้แก่

2.1 ความรู้สึกผูกพัน (Attachment) การยอมรับในบรรทัดฐานของสังคม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ส่งผลให้ไม่คิดเอาเปรียบและทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนจากการกระทำของเรา

เฮิร์ทไซ มีความเห็นว่า ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดความผูกพันทางสังคม

1.2 ข้อผูกพัน (Commitment) แนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคลที่ผูกพันกับกิจกรรมต่าง ๆ ตามแบบแผนของสังคม โดยเป็นการพิจารณาว่าถ้าหากปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมแล้ว จะส่งผลให้ได้รับประโยชน์ตามที่ต้องการ หรือหากไม่ได้รับประโยชน์ก็จะไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมตั้งไว้

1.3 การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (Involvement) การที่บุคคลทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามบรรทัดฐานของสังคมจนไม่มีเวลาที่จะกระทำผิดหรือประกอบอาชญากรรม

1.4 ความเชื่อ (Belief) บุคคลที่มีหลักแหล่งอยู่ในพื้นที่เดียวกันจะมีความเชื่อที่เหมือนกัน ความรู้สึกต่อบรรทัดฐาน และค่านิยมเหมือนกัน ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้จะไม่ประกอบอาชญากรรมโดยในทางกลับกันจะมีจริยธรรมที่ดีงาม

สรุป หากบุคคลมีความผูกพัน ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมน้อยลงเท่าไร ก็ยังมีแนวโน้มที่จะละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม หรือกระทำผิดมากขึ้น ทฤษฎีควบคุมทางสังคม จึงแสดงให้เห็นว่าการกระทำผิดของบุคคลเนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความผูกพันต่อสังคมน้อย ทั้งต่อครอบครัว โรงเรียน เพื่อน เป็นต้น

แนวทางการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง

การใช้กระบวนการด้านการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังต้องใช้วิธีการปลูกฝังวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎระเบียบและค่านิยมที่ถูกต้องเพื่อให้เมื่อพ้นโทษออกไปผู้ต้องขังสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข ทั้งนี้เพื่อควบคุม ความประพฤติของผู้ต้องขังให้อยู่ในกรอบข้อบังคับของกฎหมายและบรรทัดฐานของสังคม ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

1. การป้องกันหรือตัดโอกาสมิให้มีการกระทำผิดซ้ำอีก เป็นมาตรการป้องกันก่อนที่ผู้ต้องขังจะถูกคุมขังในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เช่น การส่งเสริมการประกอบอาชีพและการศึกษาของประชาชน

2. การชักจูง แนะนำให้ประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ หรือการใช้หลักเหตุผลในการแก้ปัญหาและความขัดแย้งระหว่างกัน

3. การปราบปรามมิให้มีการละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม
4. การใช้มาตรการบังคับทางกฎหมาย โดยการลงโทษผู้กระทำผิดให้รู้สึกสำนึกในผลกรรมที่กระทำไว้กับผู้อื่น
5. การบำบัดรักษาและการฟื้นฟูทั้งทางกาย จิตใจของผู้ต้องขังให้คืนสู่สภาวะปกติ โดยใช้การวิเคราะห์ตามหลักพฤติกรรมศาสตร์ที่ว่า ผู้ต้องขังสามารถเปลี่ยนแปลงและแก้ไขความประพฤติได้ ภายใต้การปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมที่ดีในสถานที่ควบคุมและได้สรุปความหมายที่แท้จริงของหลักการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังว่าหมายถึง การแก้ไขและการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง เพื่อฟื้นฟูสภาวะทางร่างกาย จิตใจ การศึกษา อาชีพ และสถานภาพทางสังคมของผู้ต้องขังที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาวะปกติ โดยกระบวนการอบรมสั่งสอน (Socialization Process) ทั้งในแง่ของการศึกษาวิชาสามัญ การฝึกฝนอาชีพ การพัฒนาจิตใจ และการปลูกจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองดีผสมผสานกัน (ประเสริฐ เมฆมณี, 2519, น. 143 อ้างถึงใน พรชาน สีบนาค, 2547, น. 18)

การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายหลักของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เห็นได้จากแผนทิศทางการราชทัณฑ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2546-2550) พันธกิจที่ 2 ที่เน้นการแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังให้เป็นพลเมืองที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

โดยเริ่มจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังได้แก่

1. ให้มีการจัดเลี้ยงอาหารครบ 3 มื้อ และกับข้าว 2 อย่าง
2. จัดเครื่องนุ่งห่ม
3. ติดตั้งพัดลมระบายอากาศในเรือนนอนให้มีลมถ่ายเทสะดวก
4. การรักษาพยาบาล และให้มีอาหารเสริมสำหรับผู้ต้องขังป่วย
5. ด้านนันทนาการและการกีฬา ให้มีการบริหารร่างกายโดยการเล่นกีฬา ดนตรี ตลอดจนการให้ดูโทรทัศน์ เพื่อผ่อนคลายความเครียด
6. การจัดสวัสดิการและนันทนาการให้ผู้ต้องขัง
7. จัดให้มีร้านส่งเคราะห์ทั้งภายนอกและภายในเรือนจำ
8. แจกจ่ายเครื่องอุปโภคที่จำเป็น เช่น ผ้าห่ม เสื้อผ้า สบู่ ยาสีฟัน รองเท้า
9. จัดหาอุปกรณ์เพื่อความบันเทิง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเล่นวีดีโอ เครื่องดนตรี
10. จัดให้มีห้องสมุดทุกแดน
11. จัดให้มีอุปกรณ์การเล่นกีฬา

12. การจัดกิจกรรมดนตรีชุมชนบำบัด
13. มอบทุนการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขังและบุตรผู้ต้องขัง
14. การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วย

มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน

มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน (กรมราชทัณฑ์, 2548, น. 39-57) ถือเป็นนวัตกรรมใหม่ ในด้านการปฏิบัติงานมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประเมินผลการปฏิบัติงานของ เรือนจำ/ทัณฑสถานให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากลโดยมุ่งเน้นการพัฒนางานราชทัณฑ์ไปสู่ ความเป็นมืออาชีพและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังภายใต้กรอบของ กฎหมาย รวมทั้งข้อกำหนดขั้นพื้นฐานของสหประชาชาติ ซึ่งส่งผลให้การแก้ไข ฟื้นฟู การสร้าง เสริมคุณภาพชีวิต รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของผู้ต้องขัง ผู้ปฏิบัติงาน และ สังคมภายนอกมากขึ้น มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ (Managerial Administration)
2. มาตรฐานด้านบุคลากร (Qualified Staff)
3. มาตรฐานด้านอาคารสถานที่และรูปแบบทางกายภาพของเรือนจำ/ทัณฑสถาน (Physical Plants)
4. มาตรฐานด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Classifications)
5. มาตรฐานด้านการควบคุมผู้ต้องขังและการรักษาความปลอดภัย (Custody and Security)
6. มาตรฐานด้านการศึกษาและการฝึกวิชาชีพ (Education and Vocational Training)
7. มาตรฐานด้านการทำงานของผู้ต้องขัง (Work and Labour Force)
8. มาตรฐานด้านการรักษาระเบียบวินัยและการลงโทษทางวินัยของผู้ต้องขัง (Disciplinary Procedure and Punishment)
9. มาตรฐานด้านการให้บริการผู้ต้องขัง (Services)
10. มาตรฐานด้านกิจกรรมและการได้รับประโยชน์ของผู้ต้องขัง (Inmate Activities and Privileges)

ในส่วนของมาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังประกอบด้วย 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านที่ 6 มาตรฐานด้านการศึกษาและการฝึกวิชาชีพ (Education and Vocational Training) ตั้งแต่ข้อ 40-53

เรือนจำ/ทัณฑสถาน ต้องกำหนดนโยบายทางการศึกษาและการฝึกอาชีพไว้อย่างชัดเจน และมีแผนหรือหลักสูตรที่ชัดเจนสำหรับผู้ต้องขัง อีกทั้งต้องจัดให้ผู้สอนที่ได้รับการรับรองหรือการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดหลักสูตรควรคำนึงถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ความสนใจ รวมทั้งการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นภายหลังพ้นโทษด้วย อาทิ

ข้อ 41 กำหนดว่าหลักสูตรการศึกษา และโปรแกรมการฝึกวิชาชีพต้องให้โอกาสกับผู้ต้องขังทุกคนได้เรียนรู้

ข้อ 42 กำหนดว่า โปรแกรมการฝึกวิชาชีพควรให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาและความสนใจของผู้ต้องขัง รวมถึงโอกาสในการทำงานของผู้ต้องขังในชุมชนหรือท้องถิ่นเมื่อพ้นโทษ

2. ด้านที่ 9 มาตรฐานด้านการให้บริการผู้ต้องขัง (Services) ตั้งแต่ข้อ 69-84

ผู้ต้องขังควรได้รับสิทธิหรือประโยชน์และการบริการจากเรือนจำ/ทัณฑสถานตามกฎหมาย ข้อบังคับ หรือนโยบายที่กำหนดไว้ทั้งนี้เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง มีความแตกต่างจากสภาพภายนอกน้อยที่สุดซึ่งความแตกต่างดังกล่าวต้องคำนึงถึงจุดด้อยภาพระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนและหลักการลงโทษ รวมถึงระบบการรักษาความมั่นคงปลอดภัยด้วย อาทิ

ข้อ 69 ต้องจัดให้มีสถานที่สำหรับการติดต่อ หรือเยี่ยมผู้ต้องขัง

ข้อ 73 ต้องมีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพและจิตใจกลุ่มผู้ต้องขังทุกแห่งทุกวัย เพื่อให้ผู้ต้องขังมีร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคภัย และสามารถมีชีวิตในเรือนจำได้อย่างปกติสุข ประกอบด้วยงานอนามัยแม่และเด็ก งานอนามัยวัยทำงาน และงานอนามัยผู้สูงอายุ

ข้อ 82 ควรจัดให้มีกิจกรรมนันทนาการ ประเพณีรื่นเริง การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของผู้ต้องขังตามสมควร

สรุป มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน นอกจากจะเป็นการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน การบริหารหรือการกำหนดนโยบายในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้มีความเหมาะสมมีประสิทธิภาพและมีความเป็นสากล รวมทั้งยังเป็นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังให้ดี

ยิ่งขึ้นด้วย เห็นได้จากมาตรฐานทั้ง 2 ด้านที่กล่าวมา ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ และสติปัญญา

กิจกรรมการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง

ทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมผู้ต้องขังเด็ดขาด (ชาย) คดียาเสพติดให้โทษ ที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 10 ปี (ตามประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง กำหนดอำนาจหน้าที่การคุมขังของเรือนจำ ลงวันที่ 5 เมษายน 2547) ให้การบำบัดแก้ไขฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ต้องขังคดียาเสพติดให้มีความสำนึกผิด มีความพร้อมที่จะประพฤติตนเป็นพลเมืองดี สามารถประกอบอาชีพสุจริตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ภายหลังพ้นโทษ มีการให้การศึกษาอบรม การฝึกอาชีพ ตลอดจนสวัสดิการด้านการสงเคราะห์และพัฒนาสุขภาพอนามัยแก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับสุขภาพิบาลให้แก่ผู้ต้องขังตามความเหมาะสม ปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด 2,639 คน (สำรวจ ณ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549)

โดยมีโครงสร้างภายในทัณฑสถานฯ และหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ต้องขังเพื่อให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นไปอย่างมีระบบเหมาะสมต่อการปกครองและควบคุมผู้ต้องขัง ตลอดจนการแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ สติปัญญา และการฝึกวิชาชีพ ดังต่อไปนี้

1. แดน 1 (แดนแรกรับ) ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่เกิน 10 ปี ผู้ต้องขังที่ทำงานประจำหน่วยงานอุตสาหกรรมและหุงต้มก่อนเวลา 06.00 น. ผู้ต้องขังโรงงานฝึกวิชาชีพ 3 ผู้ต้องขังที่ทำงานประจำร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง (ร้านค้าใน) ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการศึกษเล่าเรียน และการฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

2. แดน 2 ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่เกิน 10 ปี ผู้ต้องขังโรงงานฝึกวิชาชีพแดน 4 และ 5 ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการศึกษเล่าเรียน และการฝึกวิชาชีพซักรีดเสื้อผ้า

3. แดน 3 ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่เกิน 10 ปี ผู้ต้องขังโรงงานฝึกวิชาชีพแดน 4 และ 5 รวมทั้งผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการศึกษเล่าเรียน

4. แดน 4 ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่เกิน 5 ปี ผู้ต้องขังโรงงานฝึกวิชาชีพ 1 รวมทั้งผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการศึกษเล่าเรียน

5. แดน 5 ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่เกิน 5 ปี ผู้ต้องขังโรงงานฝึกวิชาชีพ 2 ผู้ต้องขังหน่วยงานเกษตรกรรม ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการศึกษเล่าเรียน

6. แคน 6 (แคนชุมชนบำบัด 3) ศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ ควบคุมผู้ต้องขังที่เหลือโทษจำต่อไปไม่เกิน 3 ปี ผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตทำงานภายนอกทัณฑสถานฯ (กองนอก) ดำเนินกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการแก้ไข ฟื้นฟูตามหลักชุมชนบำบัด

7. แคน 7 (แคนสถานพยาบาล) ให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยนอก ผู้ต้องขังป่วยใน ในกรณีที่แพทย์หรือพยาบาลมีความเห็นควรรับตัวไว้รักษาที่สถานพยาบาล เมื่อได้รับการรักษาจนอาการทุเลาแล้วผู้ต้องขังต้องย้ายกลับแดนเดิม รวมทั้งดูแลผู้ต้องขังชราที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

8. แคน 8 (แคนชุมชนบำบัด 1 หรือ TC 1) ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่น้อยกว่า 6 เดือน และไม่เกิน 5 ปี และเป็นผู้ต้องขังที่มีประวัติเสพยาเสพติดซึ่งจะเน้นการฟื้นฟูทางด้านร่างกาย จิตใจ และการบำบัดรักษาด้วยชุมชนบำบัด

9. แคน 9 (แคนชุมชนบำบัด 2 หรือ TC 2) ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษเหลือจำต่อไปไม่น้อยกว่า 6 เดือน และไม่เกิน 5 ปี และเป็นผู้ต้องขังที่มีประวัติเสพยาเสพติดซึ่งจะเน้นการฟื้นฟูทางด้านร่างกาย จิตใจ และการบำบัดรักษาด้วยชุมชนบำบัด

10. แคนการศึกษา ให้การศึกษาผู้ต้องขังในระดับผู้ไม่รู้หนังสือ สายสามัญ สายอาชีพ อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา ตลอดจนการอบรมศีลธรรม จริยธรรม โดยรับผู้ต้องขังจากแดนต่าง ๆ แคน 1 แคน 2 แคน 3 แคน 4 แคน 5 แบบไปเข้าเย็นกลับ

จากการที่ผู้กระทำผิดต้องมาใช้ชีวิตในเรือนจำเป็นจำนวนมากสะท้อนเห็นถึงคุณภาพชีวิตที่อยู่ภายนอกเรือนจำที่ไม่เหมาะสม ทั้งในเรื่อง การศึกษา จริยธรรม ศีลธรรม การประกอบอาชีพ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ผู้ต้องขังไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติ และทำให้ต้องกระทำผิดกระทำผิดกฎหมายบ้านเมือง

ในปัจจุบันการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถาน จึงมุ่งเน้นที่การควบคุมควบคุมคู่ไปกับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม โดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นเพื่อการแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาผู้ต้องขังให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ และสติปัญญาเพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ต่อไป โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาในด้านอาชีพ การฝึกวิชาชีพขณะต้องโทษอยู่ในเรือนจำและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษตลอดจนเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ/อารมณ์ ให้ผู้ต้องขังไม่กลับมายุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกครั้ง

ในส่วนของกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในทัณฑสถานฯ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

1. ด้านร่างกาย

ปัจจุบันเรือนจำ/ทัณฑสถานต่างประสบปัญหาความแออัดในเรือนเนื่องจากมีผู้ต้องขัง เป็นจำนวนมากก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยได้ง่าย อีกทั้งสภาพแวดล้อม ความเครียด ที่เกิดจากกฎระเบียบต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้ต้องขังเจ็บป่วยได้ง่าย การส่งเสริมสุขภาพจึงถือเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุก ที่ทางทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น มีความตื่นตัวในเรื่องการดูแลสุขภาพ อัตราการเจ็บป่วยลดลง ลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีศักยภาพ มีความพร้อมในการรับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ต่อไป กิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพถูกกำหนดลงในกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขังซึ่งมีการฝึกกายบริหารในทุกเช้าเวลาประมาณ 06.30 น. และในช่วงเย็นหลังเลิกงานมีการจัดเตรียมอุปกรณ์กีฬาให้แก่ผู้ต้องขัง อาทิ ลูกฟุตบอล เปตอง ตะกร้อ รวมทั้งมีการสนับสนุนกีฬาโยคะ เพาะกาย ชกมวย ตามความถนัดและความสนใจของผู้ต้องขัง

นอกจากนี้ในระหว่างเดือนมกราคมในช่วงเทศกาลปีใหม่ และเมษายนของทุกปี มีการจัดกิจกรรมกีฬาสำหรับผู้ต้องขังระหว่างแดนต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ความสามัคคี และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งกีฬาที่จัดให้มีการแข่งขัน อาทิ ฟุตบอล ตะกร้อ วิ่งผลัด ชักเย่อ ฯลฯ

นอกจากกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกีฬาเพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาและส่งเสริม ให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงแล้ว หากเกิดการเจ็บป่วยผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับการดูแลรักษาเช่นเดียวกับบุคคลภายนอก โดยมีสถานพยาบาลรับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้มีการจัดโปรแกรมในการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังโดยเฉพาะ คือ โปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังป่วยใน/ผู้สูงอายุด้วยเล็งเห็นว่านอกจากจะมีการบำบัดรักษาตามอาการป่วยแล้วผู้ต้องขังต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูทางด้านร่างกายและจิตใจในรูปแบบการทำกลุ่มหรือกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กลุ่มกายบริหาร กลุ่มจิตบำบัด กลุ่มธรรมะ กลุ่มนันทนาการ เป็นต้น

2. ด้านจิตใจ/อารมณ์

การที่ผู้ต้องขังกระทำผิดส่วนหนึ่งมาจากการมีความอ่อนไหวทางอารมณ์ ขาดจริยธรรม ศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดการกระทำผิดได้ง่าย การพัฒนาจิตใจจึงเป็นการเพิ่มความเข้มแข็งทางอารมณ์ มีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ตลอดจนมีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทนต่อสิ่งยั่วยุต่าง ๆ มีความสงบสุขและเบิกบานใจ การพัฒนา

จิตใจจึงถือเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งการพัฒนาบุคลิกภาพ สติปัญญา อาชีพ การพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังในทัณฑสถานฯ มีดังนี้

2.1 ศาสนาบำบัด ทัณฑสถานฯ ได้จัดให้มีการฝึกอบรมทางด้านศีลธรรม ในทุก ๆ ศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม โดยอนุศาสนาจารย์ วิทยากรจากหลายสถาบัน และพระภิกษุจากวัดต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ต้องขังเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีสติ มีความมุ่งมั่นในการที่จะประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของสังคม และสามารถที่จะอยู่ร่วมสังคมภายนอกได้อย่างปกติสุขเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกไป

กิจกรรมทางศาสนาพุทธ ได้กำหนดลงในกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขัง คือ ในเวลา ประมาณ 21.00 น. ต้องมีการปฏิบัติศาสนกิจก่อนนอน อาทิ การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ มีการแสดงธรรมของพระภิกษุในทุกสัปดาห์ วันสำคัญทางศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ทัณฑสถานฯ มีการจัดการฟังธรรม นั่งสมาธิวิปัสสนา รวมทั้งจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง อาทิ โครงการเรือนจำเรือนธรรม การอุปสมบทหมู่ เป็นต้น

กิจกรรมทางศาสนาอิสลาม จัดให้ผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาอิสลามเข้าร่วม ประกอบพิธีละหมาด และรับฟังการอบรมหลักการ วิถีชีวิตมุสลิมจากคัมภีร์อัลกุรอาน ทุกวันศุกร์ และอนุญาตให้ผู้ผู้นำทางศาสนาเข้าอบรมเดือนละ 1-2 ครั้ง

กิจกรรมทางศาสนาคริสต์ ทัณฑสถานฯ ร่วมกับพันธกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทยจัดการอบรมผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาคริสต์ และจัดกิจกรรมพิเศษในวันคริสมาสต์

2.2 ดนตรีบำบัด เป็นการใช้ดนตรีเพื่อการพัฒนาจิตใจให้ผู้ต้องขังมีอารมณ์ นิสัยที่อ่อนโยน ลดความก้าวร้าว ผ่อนคลายความเครียดจากการใช้ชีวิตภายใต้กฎระเบียบของในเรือนจำ/ทัณฑสถานฯ ในส่วนทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี ประสานงานกับองค์การพันธกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทยนำการขับร้องประสานเสียงมาใช้ในการบำบัดแก้ไขผู้ต้องขังเป็นแห่งแรกของประเทศ นอกจากนี้ทัณฑสถานฯ มีวงดนตรีประจำทัณฑสถานฯ อีกด้วย คือ วงดนตรีบ้านเอื้ออาทร และ มีการส่งเสริมกิจกรรม การแสดงของผู้ต้องขังมากมาย อาทิ วงกลองยาว คณะแสดงตลก คณะแสดงคาร์บาเร่ย์ เป็นต้น

2.3 ศิลปะบำบัด เป็นการนำศิลปะและการบำบัดรวมเข้าไว้ด้วยกันเพื่อบำบัดฟื้นฟู ทางด้านอารมณ์ และจิตใจของผู้ต้องขังให้มีสมาธิ ความสงบ เยือกเย็น โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งทางทัณฑสถานฯ มีการอบรมการทำวาดภาพบาร์ติก การแกะสลักไม้ เป็นต้น

3. ด้านสติปัญญา

โดยทั่วไปผู้ต้องขังมักเป็นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาและบกพร่องในด้านต่าง ๆ การแก้ไขผู้ต้องขังให้ออกไปเป็นพลเมืองดีของประเทศจึงต้องให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิต ตั้งแต่ ผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ จนถึงขั้นสูงสุดในระดับอุดมศึกษา เพื่อเมื่อพ้นโทษจะได้นำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวในแนวทางที่สุจริตต่อไป

ความสำคัญในเรื่องการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังในด้านการพัฒนาสติปัญญา หรือการให้การศึกษา นั้น เริ่มตั้งแต่ในอดีตพร้อม ๆ กับการพัฒนาการศึกษาของประชาชนทั่วไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2414 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดย กรมพระนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกรมพระนครบาล ได้ร่างข้อบังคับเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับนักโทษแล้วทูลเกล้าถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัยซึ่งพระองค์ก็มีพระบรมราชานุญาตให้ใช้ได้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวนักโทษเองและชาติบ้านเมือง

การจัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าจะสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ตามมาตรา 43 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ” เนื่องจากผู้ต้องขังจะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่อ่านหนังสือ ไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้ จนกระทั่งถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากจะไม่เสียค่าใช้จ่ายแล้ว ทักษะสถานฯ ยังแจกจ่ายอุปกรณ์ในการเรียน เช่น สมุด หนังสือ ปากกา ดินสอและยางลบ ฯลฯ แก่ผู้ต้องขังอีกด้วย

สำหรับการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขังนั้น เริ่มจากกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง คือ การศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาก่อนต้องโทษ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายทุกคน รวมทั้งสำรวจความสนใจและความสมัครใจของผู้ต้องขังด้วย

ทักษะสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้เรียนต้องมีความสนใจและสมัครใจ
2. ทุกหลักสูตรเหลือโทษจำคุกไม่น้อยกว่า 2 ปี ยกเว้นหลักสูตรสายอาชีพที่ต้องเหลือโทษจำคุกไม่น้อยกว่า 3 ปี และหลักสูตรผู้ไม่รู้หนังสือ

3. มีบัตรประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้าน

4. สำเร็จการศึกษาและมีวุฒិการศึกษาระดับที่ต้องการศึกษาต่อ คือ

- ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมีวุฒิการศึกษ

- ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมีวุฒิการศึกษ

- ระดับอุดมศึกษา เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือปวส. และมีวุฒิการศึกษ

5. มีความประพฤติเรียบร้อย

การจัดการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขัง แบ่งเป็นประเภท ดังนี้

1. การศึกษาสายสามัญ ได้แก่ การศึกษาระดับผู้ไม่รู้หนังสือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย สำหรับการศึกษาระดับผู้ไม่รู้หนังสือ ผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือทุกคนต้องได้รับการเรียนการสอนให้สามารถ อ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็นทุกคน ภายใน 6 เดือน ตามแนวทางของสำนักพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและทักษะในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ โดยทางทัณฑสถานฯ ได้ประสานงานกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอัญบุรีในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ภายในเรือนจำที่ได้รับการแต่งตั้งจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอัญบุรีให้ทำหน้าที่ช่วยจัดการเรียนการสอนด้วย

2. การศึกษาระดับอุดมศึกษา เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาต่อใน 9 สาขาวิชา ได้แก่ ศิลปะศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ คหกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ โดยประสานงานกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

3. การศึกษาสายอาชีพ กรมราชทัณฑ์ได้ทำข้อตกลงความร่วมมือการขยายโอกาสการศึกษา “อาชีวศึกษาสู่ผู้ต้องขัง” กับสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความรู้ความสามารถ เพิ่มศักยภาพการจัดการศึกษาวิชาชีพ พัฒนาความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ต้องขัง โดยทัณฑสถานฯ ได้ประสานงานกับวิทยาลัยเทคนิคกาญจนาภิเษกมหานคร ปัจจุบันเปิดสอนการศึกษาสายอาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) 3 สาขาวิชา ได้แก่ ช่างไฟฟ้า ช่างเชื่อม และคอมพิวเตอร์ธุรกิจ

4. การศึกษาสายธรรมศึกษา โดยประสานงานกับคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี เปิดสอนธรรมศึกษา 3 ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ไพฑูริย์ วิเศษศิริ (2545, น. บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ปัญหาและต้องการของผู้ต้องขังในเรือนจำความมั่นคงสูงสุด” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังที่มีระยะเวลาต้องโทษสูงในเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงสุด เพื่อแสวงหาแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีโทษสูงได้อย่างเหมาะสม

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีปัญหาและความต้องการด้านความคาดหวังในอนาคตมากที่สุด คือต้องการที่จะปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมาย และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ รองลงมา คือปัญหาและความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพเพื่อนำวิชาชีพที่ได้ไปใช้ภายหลังพ้นโทษ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคาดหวังในอนาคต กล่าวคือ ต้องการให้สังคมยอมรับและให้โอกาสในการประกอบอาชีพสุจริต รวมทั้งความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐาน อันได้แก่ความสำคัญของสุขภาพ คือ เรื่องความสะอาดของอาหาร การได้รับการรักษาพยาบาล เรื่องน้ำในการอุปโภคบริโภค ส่วนในด้านสวัสดิการและนันทนาการนั้นมีความต้องการได้ติดต่อกับญาติทางโทรศัพท์ ต้องการให้มีการจัดงานพบญาติใกล้ชิดตลอดไป การเพิ่มเวลาในการเยี่ยม และแจกสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นแก่ผู้ต้องขังที่ไม่มีญาติเยี่ยม ส่วนปัญหาด้านการศึกษาซึ่งอยู่ในลำดับน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจาก ผู้ต้องขังส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน จึงขาดความกระตือรือร้นในการศึกษาจะคำนึงถึงสุขภาพ และการฝึกวิชาชีพมากกว่าเนื่องจากมีความคาดหวังที่จะกลับสู่สังคม ภายนอกและประกอบอาชีพที่สุจริตและสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข

พรรษา สืบนาค (2547, น. บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้พ้นโทษ กรณีเรือนจำจังหวัดบุรีรัมย์” มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากร ประเภทโทษ กำหนดโทษระยะเวลาการต้องโทษและการได้รับการศึกษาอบรมขณะต้องโทษของผู้ต้องโทษกับคุณภาพชีวิตด้านสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจ ภายหลังพ้นโทษของผู้พ้นโทษจากเรือนจำจังหวัดบุรีรัมย์ ระหว่างปี 2540-2544 จำนวน 1,561 คน กลุ่มตัวอย่างซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม จำนวน 156 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นมาเอง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละและ

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ t-test (Independent Sample) หาค่าความสัมพันธ์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Correlation) ผลการศึกษาพบว่า 1) ความแตกต่างระหว่างภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างระหว่างต้องโทษกับภายหลังพ้นโทษกับคุณภาพชีวิตด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจและจิตใจ พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน 2) สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง คุณภาพชีวิตทั้ง 3 ด้าน มีความสัมพันธ์กันในทางบวกที่ระดับนัยสำคัญที่ .01

ระดับดวง ดุลยปวีณ ศรีสวาสดี (2548, น. บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ความต้องการของผู้ต้องขังโทษประหารชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางบางขวาง” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณลักษณะความต้องการพิเศษของสมาชิกในสังคม ซึ่งได้รับการลงโทษอันสูงสุดที่รัฐพึงบัญญัติใช้ คือ ผู้ต้องขังที่ได้รับการพิพากษาตัดสินให้ลงโทษประหารชีวิต

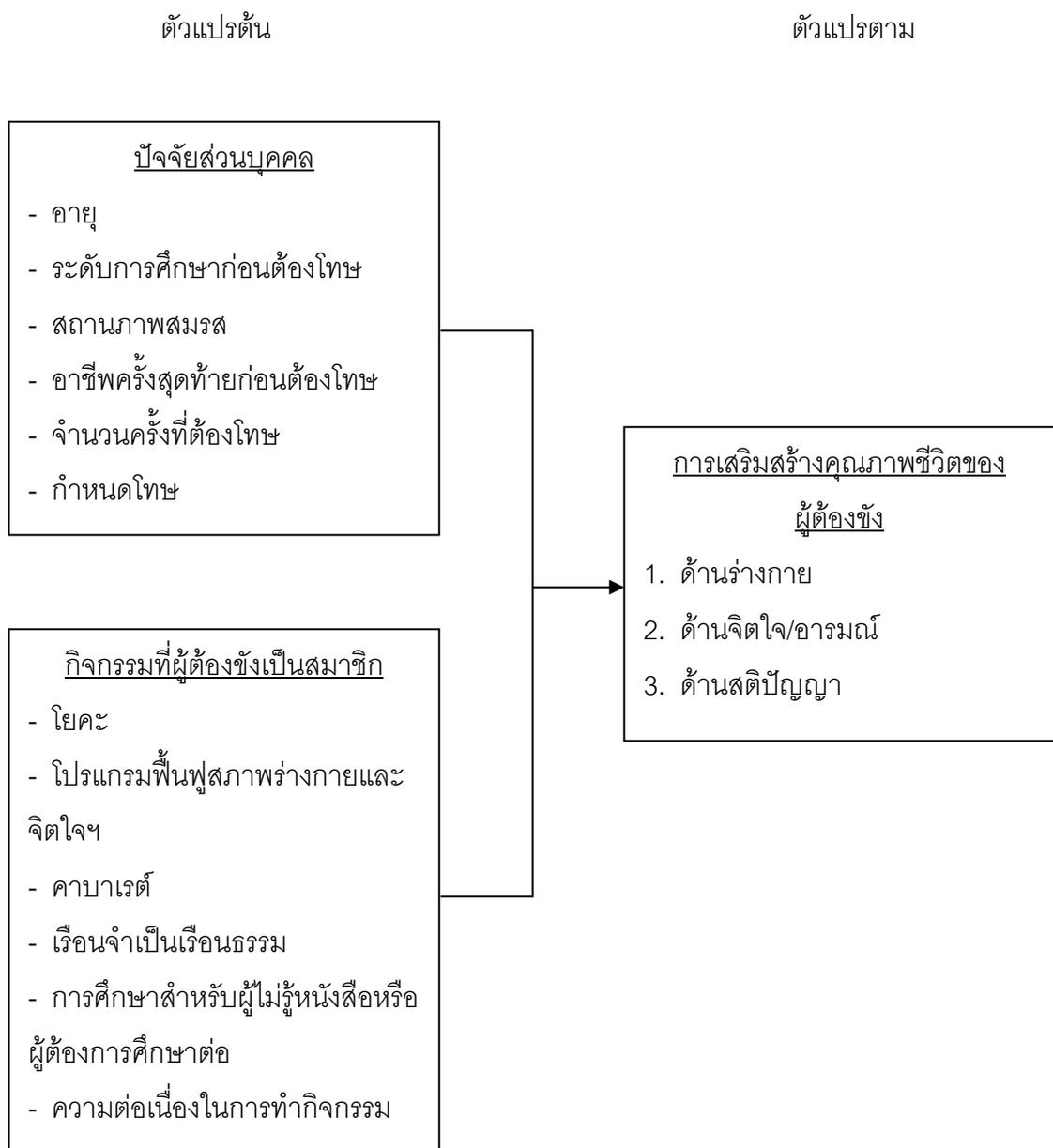
ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องโทษประหารชีวิตส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-35 ปี มีการศึกษา สูงสุดในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพรับจ้างและกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดระยะเวลาในการต้องโทษโดยเฉลี่ย 4-6 ปี อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์และมีศาสนาที่ตนนับถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเสมอ ประเด็นของความต้องการทั่ว ๆ ไป ที่มีค่าเฉลี่ยสูงอย่างเห็นได้ชัด คือ ต้องการให้ยกเลิกโทษประหารชีวิตของตนเสีย ต้องการได้รับพระราชทานอภัยโทษไม่ให้ถูกประหารชีวิต และต้องการเป็นคนดีโดยจะไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ส่วนประเด็นความต้องการที่คาดหวังจากกรมราชทัณฑ์ คือ ต้องการได้รับสิทธิในการเยี่ยมญาติแบบใกล้ชิดเหมือนกับผู้ต้องขังฐานโทษอื่น ๆ บ้าง ต้องการได้รับอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์ใน การติดต่อกับญาติภายนอกได้บ้าง ต้องการให้ปลดตรวนซึ่งพันธนาการไว้ตลอด 24 ชั่วโมงแม้กระทั่งขณะประหารชีวิตออกจากข้อเท้าและต้องการให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมมีเมตตาธรรมและเข้าใจในชะตากรรมอันเลวร้ายที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่

จากการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของความต้องการของผู้ต้องขังโทษประหารชีวิตที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ผู้ต้องโทษประหารชีวิตที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดี ของศาลฎีกาและผู้ต้องขังโทษประหารชีวิตเป็นนักโทษเด็ดขาดแล้ว (สิ้นสุดขบวนการทางศาล) พบว่าผู้ต้องขังโทษประหารชีวิตที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลอุทธรณ์มีความต้องการสูงสุดในด้านสวัสดิการและนันทนาการ ด้านความคาดหวังในอนาคต ส่วนผู้ต้องโทษประหารชีวิตที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลฎีกามีความต้องการสูงสุดในประเด็นของการต่อสู้คดี และการได้รับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหรือทนายความที่ทางเรือนจำจัดให้และผู้ต้องขังโทษประหารชีวิตเป็นนักโทษเด็ดขาดแล้ว (สิ้นสุดขบวนการทางศาล) มี

ความต้องการสูงสุดในเรื่องความเข้าใจและเห็นใจจากเจ้าพนักงานผู้ควบคุมการระมัดระวังคำพูด และกิริยาที่อาจกระทบกระเทือนต่อสภาวะจิตใจของตน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิดและผลจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงตัวแปรต่าง ๆ สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ ดังนี้

โดยในแต่ละกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. โยคะ กิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกาย และจิตใจ/อารมณ์
2. โปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจผู้ต้องขังป่วยใน/ผู้สูงอายุ กิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายและจิตใจ/อารมณ์
3. คาบาเรต์ กิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านจิตใจ/อารมณ์
4. เรือนจำเรือนธรรม กิจกรรมที่สร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านจิตใจ/อารมณ์
5. การศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ หรือผู้ต้องการศึกษาต่อ กิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านสติปัญญา